

Orosz Anna¹

Bosznia-Hercegovina útja válságból válságba²

2021. júliustól Bosznia-Hercegovina szerb entitásának, a Republika Srpskának a vezetése több olyan lépést tett, amely az országból való gyakorlati kiválással fenyegetett. Ezért az ország egyik, a Daytoni rendszer fennállása óta tapasztalt legkomolyabb válságáról beszélnek. A szerb lépések a korábbi nemzetközi főképviseelő utolsó intézkedésére adott válaszreakciók voltak, mivel Valentin Inzko kriminalizálta a genocídium tagadását. Milyen belpolitikai és nemzetközi tényezők vezettek az ország jelenlegi helyzetéhez? A tanulmány célja a fő tendenciák felvázolása, a legfontosabb aktorok szerepének elemzése, illetve kitérünk az ukrajnai háború hatásaira is.

Kulcsszavak: Bosznia-Hercegovina, politikai válság, euroatlanti integráció, konszociális demokrácia

Bosnia and Herzegovina's way from one crisis to the next

Since July 2021 the leadership of the Serbian entity, the Republika Srpska had made several steps that threatened with secession from the country. Therefore, the current situation is often considered to be one of the biggest crises of the country since Dayton. The Serbian actions were reactions to the last move of the former international High Representative, Valentin Inzko who criminalised the refusal of genocide. What domestic and international factors concluded into the current situation? This paper aims to outline the main tendencies, analyse the role of the most important actors, and the impact of the Ukrainian war.

Keywords: Bosnia and Herzegovina, political crisis, Euro-Atlantic integration, consociational democracy

Bevezetés

1995-ben a daytoni békemegállapodás vetett véget a háborúnak Bosznia-Hercegovinában, amely Európában a második világháború óta nem látott emberi áldozattal járó konfliktus volt. A megállapodás egyben lefektette a Bosznia-Hercegovina leendő alkotmányos kereteit is, a végrehajtás felügyeletét pedig a nemzetközi közösség kezébe adta. Az etnikai megosztottságon és a jogosítványok kényes egyensúlyán alapuló állami struktúrárt és működésképtelenségét rendszeresen érték és érik kritikák, ugyanakkor a rendszer reformjának kívánatos irányáról nincs egyetértés sem az államalkotó népek képviselői, sem a nemzetközi közösség tagjai között.

¹ Orosz Anna a Külügyi és Külgazdasági Intézet kutatója. E-mail: anna.orosz@ifat.hu

² A tanulmány a TKP2021-NVA-16 azonosítószámú NKE HHK pályázat „Alkalmazott katonai műszaki, had- és társadalomtudományi kutatások a nemzetvédelem, nemzetbiztonság területén a Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon” pályázat keretében készült.

2021 júliusa óta a Boszniai Szerb Köztársaság (*Republika Srpska*, RS) – Bosznia-Hercegovina szerb entitásának – nemzetgyűlése, valamint a boszniai szerb politikusok, köztük az állam elnökségének szerb tagja, Milorad Dodik abba az irányba tettek lépéseket, hogy az RS kivonuljon az állami intézményekből, beleértve a haderőt, az adóhatóságot és az igazságügyi szektort. Noha Dodik hangsúlyozta azt, hogy csak békés megoldásokban gondolkodnak, az egyoldalú lépések komoly felzúdulást okoztak a nyugati partnerek, valamint a boszniai horvát és bosnyák politikusok körében. A legfőbb aggodalom egy lehetséges fegyveres konfliktus kirobbanását övezi, amely mind az országra, mind az egész Nyugat-Balkánra negatív hatással lenne.

Dodik már számos alkalommal fenyegetőzött az RS Bosznia-Hercegovinából való kiválásával, az azt célzó referendum megtartásával, mindez azonban eddig csak retorikai szinten maradt. Miért tekintik mégis a jelenlegi helyzetet Bosznia-Hercegovina legnagyobb válságának, amely komoly konfliktussal fenyeget? Milyen hazai és nemzetközi tényezők és folyamatok állnak annak a háttérben, hogy az ország képtelen meghaladni a működési problémáit, és megtenni azokat a reformintézkedéseket, amelyek az EU-hoz való csatlakozáshoz elengedhetetlenek. Az elemzés ezeket tekinti át, illetve nyújt kitekintést a jövőre nézve az ukrajnai háború fényében.

A daytoni rendszer és a 2010-ig terjedő időszak jellemzői

A boszniai háborúban résztvevő bosnyák, horvát és szerb fél közötti viszonyt a daytoni békemegállapodás rendezte, amelyet erős nemzetközi nyomásra (különösen az USA Németország, Franciaország, Egyesült Királyság, Olaszország, és Oroszország részéről) sikerült tető alá hozni 1995-ben. A megállapodás a háború lezárása érdekében egy, az etnikai alapon nyugvó, jogosítványok kényes egyensúlyára épülő államigazgatási rendszert hozott létre. Az állam alkotmánya a megállapodás negyedik melléklete. A megállapodás – noha véget vetett a háborúnak – valamennyi résztvevő részéről kompromisszumot igényelt, és egyik népcsoport sem érezhette magát győztesnek.

A daytoni megállapodás révén létrejött állami intézményi struktúra tipikus példája a konszociális demokráciának, amely alapvetően átmenetet képező struktúra, amely lehetővé teszi megosztott, poszt-konfliktusos társadalmak feletti közös kormányzást. Lényege, hogy valamennyi etnikai/nyelvi csoport elitjének képviselote biztosított, érvényesül a lakosság szerinti arány a képviseletben, mindegyik fél vétójoggal tudja kontroll alatt tartani a döntéshozatalt (létfontosságú nemzeti érdekek érvényesítése), viszont cserébe közösen (értsd nagykoalícióban) kell kormányozniuk. Egy ilyen struktúra képes lehet liberális demokráciává alakulni abban az esetben, ha a társadalomban kialakul egy közös identitás- vagy összetartozás-tudat, ugyanakkor ezzel ellentétes tendencia is érvényesülhet, amely a törésvonalak elmélyülését vonja maga után.³ Bosznia-Hercegovinában ez utóbbi szcenárió látszik megvalósulni, noha 1998 és 2006 között még sikerült olyan reformokat

³ Stojanović, Nenad (2020): *Democracy, Ethnoicracy and Consociational Democracy*. [online], *International Political Science Review*, 41(1), 30–43.

megvalósítani, amelyek az etnikai megosztottsággal szemben a centralizáció irányába hatottak.

Bosznia-Hercegovinában a három államalkotó nemzet a bosnyák, szerb és a horvát, amelyeknek a lakosságon belüli aránya a 2013. évi census szerint sorrendben a következő: 50,1%, 30,8%, 15,4% (3,7% az egyéb kategóriába tartozó lakosság). Bosznia-Hercegovina két entitásból áll: a döntően horvátok és bosnyákok lakta, kantonális rendszerű Bosznia-Hercegovinai Föderációból (FBiH) – az ország területének 51%-a –, és a többségében szerbek lakta, centralizált intézményrendszerű Boszniai Szerb Köztársaságból (RS) – a terület 49%-a. Különleges jogi státusszal rendelkezik Brčko Körzet, amelynek stratégiai elhelyezkedése miatt nem sikerült annak végső jogállásáról megállapodni, így az nem tartozik egyik entitáshoz sem.

A legfőbb állami intézményekben mindhárom nemzetiség képviselve van. A háromtagú állami szintű elnökségben egy bosnyák, egy szerb és egy horvát tag kap helyet, akiket közvetlenül választanak: a szerb tagra az RS polgárai szavazhatnak, míg a bosnyák és a horvát tagot a Föderációban élők választhatják meg. Az ország parlamentje két kamarás. A Népek Házában mindhárom nemzetiség 5-5 képviselővel rendelkezik, míg a Képviselők Házában arányos képviselet van: a 42 mandátum kétharmada a Föderációé, míg egyharmad az RS-é. A Képviselők Házába közvetlenül választják a képviselőket. A legtöbb szakpolitikai terület és jogosítvány az entitások szintjén található, és az állami szinthez hasonlóan mindkét entitás rendelkezik egy elnökkel, két alelnökkel, két kamarás parlamenttel és kormánnyal. A Föderáció kantonjai szintén rendelkeznek parlamenttel és kormánnyal. Az elnököt és az alsóházi képviselőket választják meg közvetlenül a lakosok. A kormányzati pozíciók elosztásában is paritásos rendszer működik.⁴

Az államépítés első lépései állampolgársági törvény, az új állami szimbólumok elfogadása, illetve a Központi Bank megszervezése és az egységes nemzeti valuta (konvertibilis márka) bevezetése voltak, amelynek kiharcolásában komoly szerepet játszott a Főképviseleti Hivatal. Ez utóbbi a békefolyamat nem katonai elemeinek a végrehajtását felügyeli. Emellett az első lépések között el kellett érni, hogy az államalkotó népek egyikét se érje diszkrimináció az állam azon területein, ahol kisebbségben voltak, és számukra is biztosított legyen a képviselet. Ez többnyire meg is valósult a 2000-es évek elejére.⁵

A nyugati partnerek elképzelése ugyanakkor az volt, hogy Daytoni struktúra felállítását követően a működőképesség javítása érdekében szélesítsék az állami szinten lévő politikákat és jogköröket. Mindehhez az első lépés a boszniai horvát és szerb függetlenedési törekvések feladása volt. Noha a 2002-es választások a nacionalista pártok ismételt megerősödését eredményezték, 2003-ban valamennyien együttműködtek az uniós integráció előmozdítása érdekében. 2003 szeptemberében mind a Szerb Demokratikus Párt (*Srpska demokratska stranka*, SDS), mind a bosznia-hercegovinai Horvát Demokratikus Közösség

⁴ Megjegyzés: A leírás még a 2022. októberi választásokat követő változtatások előtti állapotra vonatkozik. Bosznia-Hercegovina politikai rendszeréről részletesebben ld. Kemenszky Ágnes (2019): Bosznia-Hercegovina politikai rendszere. In Koller Boglárka – Ördög Tibor (szerk.): *Délkelet-Európa politikai rendszerei (1990-2017)*. Budapest: Dialóg Campus, 69–92.

⁵ Márkus László: *Bosznia-Hercegovina: tizenöt évvel Dayton után*. [online], 2010. 11. 03. Forrás: *Nemzet és Biztonság*. [2022. május 10.], 5–6.

(*Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovina*, HDZ BiH) bejelentette, hogy lemondanak azon elképzelésükről, hogy kiváljanak Bosznia-Hercegovinából és csatlakozzanak az anyaországukhoz, Szerbiához és Horvátországhoz.⁶

Ugyanezen szereplők közreműködtek abban is, hogy a 2000-es évek közepére létrejöhessen a közös Biztonsági Minisztérium, az egységes haderő és a Honvédelmi Minisztérium, a közös adóhatóság és egy állami szintű bíróság.⁷ Ezek a lépések sokakat meglepve jelezték, hogy a három nemzetiség vezetői bizonyos, közös ügyek érdekében – nevezetesen EU-integráció, NATO Partnerség a Békéért programba való felvétel, gazdasági fejlesztési támogatás – képesek politikailag egységesen fellépni, még ha az egységes álláspont létrejöttében jelentős szerepet játszott a nemzetközi nyomás is.

2006-tól azonban megakadtak az állami reformok, amelynek két sarkalatos eleme a választási törvény, illetve a további centralizáció. Márkus László 2010-ben a 2006-tól kezdődő negatív trendet a következő tényezőkre vezette vissza:

1. A nemzetközi közösség által elkövetett hibák a békefolyamat menedzselése során, különösen a Főképviseleti Hivatal bezárásának túl korai belengetése, illetve ezzel párhuzamosan a túlzott ambíciók megfogalmazása a rendőrség és az alkotmány reformja kapcsán.
2. A regionális környezet negatív alakulása (Montenegró függetlenedése, Koszovó függetlenségének kikiáltása).
3. Nemzetközi környezetben bekövetkezett negatív fordulatok (például dezintegrációs törekvések Belgiumban, Abházia és Dél-Oszétia kiválásának orosz támogatása).
4. Negatív belpolitikai fejlemények: nacionalista politikai szereplők visszatérése Bosznia-Hercegovinában (Milorad Dodik szerb és Haris Silajdžić bosnyák oldalon).⁸

Ezért a továbbiakban először a belpolitikai aspektusok kerülnek górcső alá, majd a nemzetközi és regionális szempontok elemzésével folytatódik a tanulmány.

A belpolitikai erőviszonyok alakulása és a főbb szereplők reformokhoz való viszonya: választási törvény és a srebrenicai genocídium elismerésének kérdései

Az alkotmány és a választási törvény módosítása

„Az etnikumok közötti egyensúlyozási, az etnikai mérnökösködési kísérletek eredményeképpen [...] napjainkig nem módosult az a gyakorlat, hogy az emberi jogok alapvetően a három fő etnikum jogait jelentik, amely következtében a képviseleti rendszer különböző szintjein a képviselők nem magát az állampolgárt, hanem egy-egy adott etnikumot képviselnek. E jelenség elsősorban annak tudható be, hogy a politikai értelemben vett állampolgárt az állami szintű

⁶ Bideleux, Robert – Jeffries, Ian (2007) : *The Balkans: a post-communist history*. New York: Routledge, 388.

⁷ Bideleux–Jeffries 2007: 388.

⁸ Márkus 2010: 6–7.

alkotmány normatív része – a preambulum rendelkezésének ellentmondva – tulajdonképpen megsemmisíti az etnikai értelemben vett állampolgár javára.”⁹

Ezt a gyakorlatot támadta meg az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt 2006-ban Dervo Sejdić és Jakob Finci, mivel ők roma és zsidó származásuk miatt nem lehettek jelöltek az államelnökségi és a Népek Háza képviselőinek a választásain. 2009-ben az EJEB meg is állapította, hogy Bosznia-Hercegovina állam jogsértő gyakorlatot folytat, és kötelezte annak megváltoztatására. Az EJEB döntését azóta számos másik követte,¹⁰ ennek ellenére nem valósult meg az alkotmány és a választási törvény módosítása, noha az az uniós integráció feltételei közé is bekerült. 2009 után egy ideig próbálta is az Európai Unió nyomás alá helyezni a politikai döntéshozókat azzal, hogy a Stabilizációs és Társulási Megállapodás (röviden: STM) hatálybalépését is a módosítás megvalósulásához kötötte, de végül lemondott erről, és 2014 novemberében egy új megközelítéshez nyúlt, amelyet az Egyesült Királyság és Németország kezdeményezett, s amelynek fókuszában a gazdasági, munkaerőpiaci és szociális helyzet javítása állt.¹¹

Ahogy azt már fentebb említettük, a háromtagú állami szintű elnökségben egy bosnyák, egy szerb és egy horvát tag kap helyet, akiket közvetlenül választanak: a szerb tagra az RS polgárai szavazhatnak, míg a bosnyák és a horvát tagot a Föderációban élők választhatják meg. Ugyanakkor ez a gyakorlat a bosnyák népesség jóval magasabb aránya miatt lehetővé teszi, hogy a horvát tagot is bosnyákok szavazzák meg – amennyiben a bosnyákok elegendő szavazót tudnak mozgósítani egy horvát nemzetiségű jelölt javára. Éppen ezért a magukat a horvátok autentikus képviselőjének tekintő pártok és politikusok – külön kiemelve a HDZ BiH-et és vezetőjét Dragan Čovićot – azt követelik, hogy hozzanak létre egy olyan harmadik entitást vagy szavazási gyakorlatot, amely garantálja, hogy az államelnökség horvát tagját csak a boszniai horvátok választhatják meg. Željko Komšićot, az államelnökség 2018-ban és 2022-ben is megválasztott horvát tagját támadják a fenti okból.¹² A horvát, szociáldemokrata politikus támogatói amúgy inkább a balközép nézetekre nyitott, kevésbé vallásos szavazók közül kerülnek ki, de tény, hogy ezeknek egy jelentős része bosnyák. A jelenlegi választási rendszer a szerbek számára biztosítja, hogy szerb vezetése legyen a szerb entitásnak, így különösebben nem érdekeltek a reformokban, a horvátok törekvései pedig csak erősítik az etnikai szemléletet, ami összhangban van a szerb döntéshozók azon törekvéseivel, hogy minél több jogkör maradjon az entitásoknál, így az RS-nél is, ezzel biztosítva annak széles autonómiáját. Mindennek következtében az alkotmány és a választási törvény EJEB-döntés szerinti módosítása leginkább a bosnyák pártok preferenciáival esik egybe.

⁹ Horváth László (2019): *Választások Bosznia-Hercegovinában – újabb elvesztegetett négy év előtt állunk? Parlamenti Szemle*, 1, 76.

¹⁰ European Commission: *Bosnia and Herzegovina 2021 Report, 2021 Communication on EU Enlargement Policy*. Brussels, [online], 2021. 10. 19. Forrás: European Commission [2022. 06. 10.].

¹¹ Jukic, Elvira M.: *UK, Germany Launch Joint Initiative on Bosnia*. [online], 2014. 11. 05. Forrás: *Balkan Insight* [2022. 08. 29.].

¹² Vladisavljevic, Anja: *Komsic Victory in Bosnia Draws Criticism in Croatia*. [online], 2018. 10. 10. Forrás: *Balkan Insight* [2022. 06. 10.].

Noha történetek lépések a választási reform irányába – munkacsoport felállítása –, érdemi megállapodás nem született, így a 2018-ban és 2022-ben is a korábbi választási törvény szerint zajlottak le a választások. A reformok kapcsán az is egy nemzetközi jogi elvárás, hogy azok megfelelő időben szülessenek meg a politikai szereplők közös akarataként. Ez utóbbira nem látva esélyt, a 2021 nyarán hivatalba lépő Christian Schmidt – amerikai támogatással a háta mögött¹³ – úgy döntött, hogy élni fog bonni jogosítványával. 2022 júliusában jelentette be Schmidt, hogy lépéseket fog tenni a választási törvény módosítása és a választások utáni döntéshozatal (kormányalakítás, kinevezések stb.) hatékonyabbá tételére, hogy megelőzhetőek legyenek a korábbi választásokat követően kialakult végeláthatatlan politikai alkudozások. Többek között arról szóltak a hírek, hogy a Föderáció kantonjaiban 3%-os küszöböt vezetne be, és azon népek, amelyek ezen küszöb alatt vannak, nem kapnak képviselőt a felsőházban a föderációban. A javaslatok háromnapos tüntetéshez vezettek a bosnyákok körében, mivel úgy vélték, hogy a javaslatok csak a HDZ BiH erősítését szolgálják. Végül az OHR elállt ezen szándékától, lehetőséget adva még a pártoknak a megállapodásra.¹⁴ A megállapodás elmaradt, és Schmidt a 2022. október 2-i választások urnazarása után közvetlenül bejelentette, hogy módosítja az ország választási törvényét és a Föderáció alkotmányát, a közvetlen választott képviselők és intézmények kapcsán, annak érdekében, hogy biztosítani lehessen a Föderáció és Bosznia-Hercegovina működőképességét. Ennek következményeként megnövelte a Föderáció felső kamarájának létszámát (a szerbek, bosnyákok, horvátok mind-mind 23 képviselői helyet kapnak 17 helyett, az Egyéb csoportba tartozók 7 helyett 11-et), illetve határidőkhöz kötötte az egyes intézmények megalakítását, pozíciók betöltését (például alkotmánybírók kinevezése).¹⁵

Weber és Bassuener szerint Schmidt – és Washington is – ezzel feladta az EJEB-döntés által kijelölt célkitűzést, és a horvát pártoknak kedvező, az aktuális patthelyzetet rövid távon megoldást nyújtó döntést hozott, mindezt ráadásul a legrosszabb időzítéssel.¹⁶ Schmidt ezzel szemben azt hangsúlyozta,¹⁷ hogy a cél nem Dayton megreformálása, hanem a Föderáció működőképességének helyreállítása volt. Az előbbit csak a helyi politikai erők tehetik meg. Ugyanezen érveket sorakoztatta fel az Egyesült Államok is a választások után kiadott közleményében.¹⁸ A fentiek alapján összességében az tapasztalható, hogy noha volt javulás a képviselet teljességét tekintve a több mint 25 év alatt, az etnikai elv meghaladásának továbbra sem adtak a feltételei. Ehelyett – részben a nemzetközi

¹³ Statement of the United States on the High Representative's use of Bonn Powers. [online], 2022. 10. 02. Forrás: U.S. Embassy in Bosnia and Herzegovina [2022. 12. 10.].

¹⁴ Kurtic, Azem: High Representative Gives Bosnia Leaders Ultimatum to Change Election Law. [online], 2022. 07. 27. Forrás: *Balkan Insight* [2022. 10. 06.].

¹⁵ Kurtic, Azem: What Exact Changes Has the OHR Imposed on Bosnia?. [online], 2022. 10. 06. Forrás: *Balkan Insight* [2022. 10. 08.].

¹⁶ Weber, Bodo – Bassuener, Kurt: US Reinvests in Ethnic Oligarchy in Bosnia, Abandoning Support for Integration. [online], 2022. 10. 05. Forrás: *Just Security* [2022. 12. 10.].

¹⁷ A Brit Parlament Külügyi Bizottsága előtti online meghallgatásán is többek között ezzel érvelt Christian Schmidt 2023. január 30-án. A meghallgatás elérhető: parliamentlive.tv

¹⁸ Statement of the United States on the High Representative's use of Bonn Powers. [online], 2022. 10. 02. Forrás: U.S. Embassy in Bosnia and Herzegovina [2022. 12. 10.].

szereplőknek és folyamatoknak is köszönhetően – az etnikai alapon szerveződő nacionalista pártok képesek érvényesíteni akaratukat, kihasználva az állami intézményi struktúra sebezhetőségeit.

A genocídium el(nem)ismerése és a centralizációs törekvésekre adott szerb reakciók

A háború eseményeinek, illetve a felelősök megítélése mind a mai napig politikai konfliktusok forrása Bosznia-Hercegovinában. A háborús bűnösöket a saját etnikai csoportjukban továbbra is hősként kezelik, míg az áldozatok oldaláról felelősségre vonást követelnek. A hági székhelyű nemzetközi törvényszék, az ICTY (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia) már számos döntést hozott, amelynek alapját a genocídium ténye adta. A törvényszék 2001-ben állapította meg, hogy a srebrenicai események jellemzői megfelelnek a népirtásnak. Ezt követően erre alapozva hozhatott már ítéleteket. Ezek közül kiemelendő a 2016. márciusi ítélet Radovan Karadžić perében, amelyben bűnösnek találták a korábbi szerb politikai vezetőt többek között népirtás büntetében, és életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték.¹⁹ Ratko Mladićot, a boszniai szerb hadsereg katonai vezetőjét 2017. novemberében találta bűnösnek a törvényszék.²⁰

A törvényszék döntései ellenére sem közeledtek az álláspontok a politikai szereplők között Bosznia-Hercegovinában, ami a boszniai szerb politikusok részéről gyakran a genocídium nyilvános tagadásában is megmutatkozik. Az eltérő megközelítés a médiában és az oktatásban is megjelenik, szélesítve a szakadékot a lakosságon belül. Az oktatás révén pedig a háború alatti megosztottság újratermelődik, aláásva az egységes boszniai identitás megteremtésének a lehetőségét. A közterek és közintézmények elnevezései között is számos háborús bűnös vagy az ICTY által perbe fogott személy neve szerepel. A Föderáció területén megtiltották a háborús bűnösök utáni elnevezéseket, de ugyanez a törvény nem érvényesül az RS területén.²¹ A 2010-es évek óta pedig a jobboldali retorika szélsőségesebbé válásával párhuzamosan egyre nagyobb teret kaptak a genocídiumot tagadó megnyilvánulások. A bosnyákokkal szembeni negatív retorikát csak tovább fokozta, hogy a Balkánról nagy számban csatlakoztak muzulmánok szélsőséges iszlám csoportokhoz Irakban és Szíriában.²²

A genocídium tagadása azonban nem csupán a népirtásnak mint eseménynek a tagadásáról, az azzal való szembenézésről szól. A háborút követően kialakított állami struktúrát a bosnyák döntéshozók jelentős része amiatt kritizálja vagy éppen kérdőjelezi meg, mert az a háború és a genocídium eredményeit konzerválta, és annak

¹⁹ *Case Information Sheet: Radovan Karadžić.* [online], Forrás: UN ICTY [2022. 07. 30.].

²⁰ *Case Information Sheet: Ratko Mladić.* [online], Forrás: UN ICTY [2022. 07. 30.].

²¹ Dzaferovic, Nejra: *Bosnian Streets and Squares Named After War Criminals.* [online], 2020. 05. 19. Forrás: *Balkans Insight* [2022. 09. 10.].

²² Karčić, Hikmet: *Islamophobia in Bosnia and Herzegovina. National Report 2018.* In Bayrakli, Enes – Hafez, Farid (szerk.): *European Islamophobia Report 2018* [online], 167–187.

alapjain nyugszik.²³ Egyes pártok (például a Demokratikus Akciópárt és a Párt Bosznia-Hercegovináért) kifejezetten az etnikai alapon létrejött entitások felszámolását tűzték ki célul.²⁴ Bosznia-Hercegovinában az RS biztosítja a szerbek politikai autonómiáját, így annak fenntartásához ragaszkodnak, illetve igyekeznek megakadályozni, hogy jogköröket és jogosítványokat vonjanak el tőle, erősítve ezáltal a központi állami szervek szerepét és erejét az entitásokkal szemben. Márkus László a KKI podcastjában rávilágít arra, hogy a genocídium tényét megerősítő bírósági döntések, mint amelyek például Ratko Mladić, Radovan Karadžić perében születtek a bosnyák álláspont megalapozását segítik, amelyek az RS felszámolásához is hozzájárulhatnak. Ugyanakkor a másik oldalon a szerbek előrehajtottak azáltal, hogy az RS elszakadásának ötletét pedzegetik.²⁵

Az erősödő nacionalista megnyilvánulásokat, valamint az egyre gyakoribb genocídiumtagadást és a háborús bűnösök éltetését a nemzetközi főképviselő, Valentin Inzko számos alkalommal jelezte a nemzetközi közösség felé, ugyanakkor komolyabb szankció nem sújtotta a szerb politikusokat.²⁶ Mivel Paddy Ashdownt követően a nemzetközi főképviselőket inkább passzív szereppel látták el, illetve be is jelentették a hivatal – feltételekhez kötött – bezárásának tervét, 2006-ot követően a bonni jogosítványokat nem, vagy csak nagyon korlátozottan érvényesítették, noha Milorad Dodik számos esetben alkalmazott olyan retorikát, amely sértette az állam szuverenitását és egységét. A cselekvés halogatása ezzel párhuzamosan egyre nehezebbé tette a főképviselők számára a határozott fellépést.²⁷ Ezért is volt kínos és meglepő, amikor a hivatalból való távozása előtt közvetlenül, 2021. júliusban Inzko a bonni jogosítványokat alkalmazva azonnali hatállyal módosította Bosznia-Hercegovina büntetőtörvénykönyvét, kriminalizálva a genocídium tagadását.²⁸

A lépés heves indulatokat váltott ki a boszniai szerb politikusok részéről, akik az állami szintű intézmények általános bojkottja mellett döntöttek, illetve visszautasították a Bt. módosításának alkalmazását a szerb entitás területén. Milorad Dodik – akkoriban a háromtagú elnökség szerb tagja – megjegyezte, hogy ez egy utolsó lökés az RS-nek az országból való kiváláshoz.²⁹ Dodik 2021. szeptemberben kilátásba is helyezte, hogy kivonulnak a központi intézményekből. 2021. decemberben az RS parlamentjében az SNSD-s többség támogatta is azokat a javaslatokat, amelyek ezeket a lépéseket célozták. Az ellenzéki pártok – részben az országban belüli feszültség eszkalálódásától tartva – elutasították az SNSD

²³ E megközelítés szerint érvelt Dževada Šuško is, a Bosznia-Hercegovinai Iszlám Közösség Nemzetközi Együttműködési Irodájának vezetője, illetve a Szarajevói Nemzetközi Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Tanszék professzorának előadásában, amelyet a Külügyi és Külgazdasági Intézet (KKI) és a Habsburg Ottó Alapítvány „Quo vadis, Bosznia-Hercegovina? Vallás, identitás és államiság viharos időkben” címmel rendezett konferenciáján tartott 2022. május 23-án.

²⁴ Kemenszky 2019: 77, 81–82.

²⁵ Kilátás a hegyről 2021/14: *Mi újság Bosznia-Hercegovinában? II. Új Főképviselő, régi problémák*. kki.hu, 2021.

²⁶ Részletekért ld. a főképviselő jelentéseit, amelyek elérhetőek a Főképviselői Hivatal weboldalán: www.ohr.int/cat/hrs-reports/

²⁷ Márkus 2010.

²⁸ *HR's Decision on Enacting the Law on Amendment to the Criminal Code of Bosnia and Herzegovina*. [online], 2021. 07. 23. Forrás: OHR hivatalos oldala [2022. 09. 29.].

²⁹ *Bosnian Serb Parties Boycott State Institutions Over Ban On Genocide Denial*. [online], 2021. 07. 27. Forrás: *Radio Free Europe – Radio Liberty (RFE/RL)* [2022. 09. 29.].

kezdeményezését, azzal vádolva Dodikot és a pártját, hogy a 2022-es választásokra akar csak támogatást szerezni a választóktól.³⁰ A decemberi döntést követően az RS-ben több parlamenti határozatot is hoztak a központi intézményekből való kivonulásról, párhuzamos intézmények felállításáról, egyúttal blokkolták a központi intézmények döntéshozatali folyamatát. A központi intézményekből való kivonulást az ukrajnai háborúra tekintettel halasztották el.³¹

A függetlenségi referendum megtartásával és a kiválással való fenyegetések rendszeresen visszatértek Milorad Dodik politikájában 2010 után, de azok rendre politikai ígéret szintjén maradtak. 2011-ben, 2012-ben is hangsúlyozta már Dodik, hogy az RS függetlenedni fog, és hogy megtartják a referendumat. Ezt követően 2015-ben – arra hivatkozva, hogy a bosnyák többség alássa az RS jogköreit és autonómiáját – 2018-ra helyezte kilátásba a referendum megtartását abban az esetben, ha az RS autonómiáját nem állítják helyre 2017-ig. Már ekkoriban is arról cikkeztek, hogy komoly válságban van az ország. 2017-ben azonban megint elhalasztották a 2018-ra tervezett népszavazást. A kritikák középpontjában rendszerint az állami szintű alkotmánybíróság döntései, és az abban lévő nemzetközi jelenlét (a bírák között három külföldi bíró kap helyet) álltak. Egyrészt az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek ítélte az RS napját,³² január 9-ét, amelyet ünnepnapként kezelnek a szerb entitásban. Először 2015. novemberben döntött így a bíróság, míg 2016-ban az ünnepnapról tartott népszavazást találta alkotmányellenesnek. 2019-ben ismét hasonlóan döntött az alkotmánybíróság. 2020. februárban újra kiéleződött a feszültség, amikor az állami Alkotmánybíróság eltörölte az RS egyik törvényét arra hivatkozva, hogy a Bosznia-Hercegovinában lévő termőföldek nem az RS-hez, hanem az államhoz tartoznak. A szerb képviselők – egy kivétellel valamennyi szerb ellenzéki képviselő is – ezután kivonult az állami törvényhozásból. Még ugyanebben a hónapban Dodik Belgrádba látogatott politikai támogatásért. Aleksandar Vučić, szerb államfő ugyanakkor békés és törvényes eszközök alkalmazására kérte a boszniai politikusoktól.³³ A figyelmet a referendumról ezután a pandémia vonta el, de a szerb döntéshozók viszonya az állami intézményekhez nem változott már érdemben.

Az ukrajnai háború következtében 2022-ben ismét jegelve lett a referendum és a függetlenedés kérdése, viszont – ha az elmúlt 12 év eseményeit vizsgáljuk – fokozatosan nő a kockázata annak, hogy a szerb politikai szereplők a centralizációval szembe menve gátolni fogják az állami szintű intézmények működését. A függetlenedés kapcsán ugyanakkor nem egységesek a szerb döntéshozók álláspontjai, illetve annak komoly kockázatainak vannak az RS-re nézve is (például nemzetközi szankciók, országon belüli konfliktus eszkalálódása). A konfliktus feloldásának kilátásait azonban rontja az a körülmény, hogy a genocídium elutasításában, valamint a centralizációs törekvésekkel szembeni határozott

³⁰ Bezar, Aleksandar: [Bosnian Serb Entity Assembly in Favour of Withdrawing From Central Institutions in Bosnia](#). [online], 2021. 12. 11. Forrás: *Euronews* [2022. 10. 10.].

³¹ [Bosnian Serb Leader Says Secession Plan Delayed By War In Ukraine](#). [online], 2022. 06. 06. Forrás: *RFE/RL*. [2022. 10. 30.].

³² 1992. január 9-én Szarajevóban döntöttek a boszniai szerbek a Boszniai Szerb Köztársaság létrehozásáról azzal a céllal, hogy kiváljanak Bosznia-Hercegovinából.

³³ Kőbányai Dénes: [Can the Republika Srpska Become Independent?](#) [online], 2021. 02. 20. Forrás: *Biztonságpolitika*. hu [2022. 11. 30.].

fellépésben egységesnek mutatkoznak a szerb politikai szereplők, és ebben nem is várható érdemi változás a jövőben.

A reformokat nehezítő egyéb belpolitikai tényezők

Az etnikai elvre épülő állami struktúra és választási rendszer következtében az etno-nacionalista pártszerveződés meghaladása rendkívül nehéz Bosznia-Hercegovinában. A multietnikus pártok – amelyeket leginkább a bosnyák lakosság körében preferálnak – érvényesülésének lehetősége emiatt sokkal korlátozottabb. A közös nemzeti identitás megteremtésének politikai támogatottsága is rendkívül alacsony, és ezen tovább ront az a körülmény, hogy a horvát és a szerb lakosság számára az elsődleges politikai és nemzeti közösséget továbbra sem Bosznia-Hercegovina, hanem Horvátország és Szerbia, valamint a horvát és a szerb nép jelenti.³⁴

A 2000-es évek nemcsak bizonyos nacionalista politikai szereplők megjelenését és visszatérését hozta, hanem az egyes pártokon belüli szakadások, illetve új pártok megjelenése a politikai tér további fragmentálódásához is vezetett, ami egyre inkább megnehezítette a választások utáni kormánykoalíciók létrejöttét. A 2010. októberi választásokat követően 16 hónapig tartott, hogy felálljon az új, hat párt kompromisszuma révén létrejött kormány, amely aztán el is vérzett a rossz gazdasági és szociális helyzet miatt 2014-ben fellángoló tüntetéssorozat,³⁵ és a szintén 2014-ben kialakult súlyos árvízhelyzet hibás kezelése miatt. Ez különösen a multietnikus profilú SDP támogattságának visszaesését eredményezte, ami lehetőséget adott a legfőbb bosnyák párt, a Demokratikus Akciópárt (Stranka demokratske akcije, SDA) pozíciójának az ismételt javítására. Az SDP gyengüléséhez Željko Komšić kiválása,³⁶ és saját pártjának, a Demokrata Frontnak (*Demokratska fronta*, DF) a megalakulása is hozzájárult.

A HDZ BiH támogatottsága a 2006-os pártszakadás miatt átmenetileg valamelyest csökkent, illetve a párt vezetése körüli korrupciós botrányok is meggyengítették annak szavazói bázisát. A horvát szavazatok szétforgácsolódása pedig lehetőséget adott a bosnyák pártoknak arra, hogy a horvát pártokat egymással szemben kijátszva gyengítsék a HDZ BiH-et és a HDZ 1990-et. 2010-ben a boszniai Szociáldemokrata Párt (*Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine*, SDP BiH) egy kisebb horvát párt bevonásával alakított kormányt és választotta meg az elnököt a Föderációban, amit a két legnagyobb horvát politikai párt meg is támadott a választási bizottság előtt. A bizottság a horvát pártok javára döntött, de az akkori főképviselő, Valentin Inzko semmissé tette a döntést.³⁷ 2010-től kezdődően – részben az EJEB döntése, részben pedig a boszniai SDP

³⁴ A horvátok esetében a pártközi kapcsolat és befolyás (a horvátországi HDZ, a HDZ BiH és a HDZ 1990) is erősíti a megosztó tendenciát.

³⁵ 2014 februárjában a 2000-es évek bukott privatizációs folyamata és a romló munkaerőpiaci helyzet miatt robbant ki egy tüntetéshullám Tuzlából, amely aztán pár hónap után kifulladt.

³⁶ Komšić kiválását részben az ösztönözte, hogy az SDP akkori elnöke, Zlatko Lagumdžija beleegyezett volna olyan alkotmánymódosításba, amely vele szemben a horvát etnikai pártokat hozta volna helyzetileg előnybe a közvetlen választásokon.

³⁷ International Crisis Group: *Bosnia: State Institutions under Attack*. [online], 2011. 05. 06. Forrás: International Crisis Group [2022. 06. 05.], 2–3.

megerősödése miatt – a vezető horvát etnikai pártok politikai válságokat generáltak, akadályozták a Föderáció alkotmánybírának a megválasztását, a kormányalakításokat annak érdekében, hogy jobban érvényesüljön az etnikai elv a horvátok képviselésében. Így nem véletlen, hogy a HDZ BiH a horvát nemzeti érdek legfőbb védelmezőjeként próbál fellépni, illetve ezt a szemléletet erősíteni.

Milorad Dodik az 1997. novemberi parlamenti választások után került először kormányra, köszönhetően azon törekvéseknek, hogy kiszorítsák Radovan Karadžićot és híveit az RS hatalmi pozícióiból. Dodik és pártja, a Független Szociáldemokraták Szövetsége (*Savez nezavisnih socijaldemokrata*, SNSD) mindössze két mandátummal rendelkezett az RS Nemzetgyűlésében, így jelentős mértékben támaszkodott a helyi horvát és bosnyák képviselők támogatására is. A Szerb Demokrata Párt (SDS) nem is ismerte el, és nyugati bábnak, árulónak tekintették Dodikot. Ehhez képest a 2000-es évek közepétől a szerb politikus az egyik legkonfrontatívabb, nacionalista politikussá lépett elő. Az SNSD Milorad Dodik vezetésével 2006 óta van kormányzó pozícióban a szerb entitásban, illetve – egy ciklust leszámítva – a háromtagú államelnökség szerb tagját is ez a párt adja. A párt azonban fokozatosan veszített az RS parlamenti mandátumaiból: 2006-ban még 41-et, 2018-ban már csak 28-at szereztek meg a 83-ból. A pártot övező korrupciós botrányok, a Covid-járvány kezelésének hiányosságai elkezdtek aláásni a párt támogatottságát. Egy fiatal szerb férfi, David Dragičević 2018. márciusi halálának tisztázatlansága, a rendőrség korrupt működése komoly elégedetlenséget váltott ki a boszniai szerb lakosság körében, aminek következtében rendszeresekké váltak a tüntetések.³⁸ A Covid-járvány kezelése körül is komoly korrupciós botrányokra derült fény, így a pandémia árnyékában megtartott 2020-as önkormányzati választásokon a párt viszonylagos előnyét megőrizte, de Banja Lukában az akkor 27 éves ellenzéki jelölt, Draško Stanivuković nyert. Így a párt egyik legfőbb stratégiája – noha eredetileg egy szociáldemokrata pártként jött létre –, hogy egyre szélsőségesebb retorikát vet be, amivel elterelheti a figyelmet az RS valós problémáiról.

A multietnikus és baloldali ellenzéki pártok időről időre sikereket képesek elérni, de leginkább azokban az időszakokban, amikor a társadalmi elégedetlenség a nacionalista pártok büntetésére sarkallja a szavazókat. A 2020-as önkormányzati választásokon több jelentős városban is (például Szarajevó) megverték a nacionalista pártokat, ami leginkább a koronavírus-járvány kezelése hiányosságainak és az annak során tapasztalható visszaéléseknek volt köszönhető. Ez nem jelentette a politikai térkép teljes átrajzolását, viszont ahogy a 2022-es választásokon történt, a balközép pártok összefogással már esélyt szereztek arra, hogy ismét kormányzó pozícióba kerüljenek. Érvényesülésüket nehezíti továbbá az is, hogy a régóta erős hatalmi pozíciókkal rendelkező etnikai alapon szerveződött pártok már az egész társadalmat átszövő patronázsrendszert alakítottak ki, így közvetlen ráhatásuk van a választók egy jelentős részének mindennapi megélhetésére. Ezen felül a médiára is nagy befolyással vannak (például saját szolgáltatókkal rendelkeznek), így a közvélemény formálásában is előnyt élveznek.³⁹

³⁸ Kovacevic, Danijel: [Protests Over Youth's Death Rattle Bosnian Serb Entity](#). [online], 2018. 04. 27. Forrás: *Balkan Insight*, [2022. 09. 20.].

³⁹ Kemenszky 2019: 82.

A nemzetközi környezet negatív alakulása, valamint a nemzetközi szereplők közvetlen jelenléte

A nemzetközi környezet romlása 2010 után tovább folytatódott, ami elsősorban a nyugati államok és az Európai Unió befolyásának jelentős gyengülésével és eszköztárának a szűkülésével járt. 2014-től az ukrajnai válság, illetve a Krím annexiója miatt elmérgesedő Nyugat–Oroszország viszony komolyan éreztette hatását a régióban és Bosznia-Hercegovinában is: egyrészt Moszkva egyre gyakrabban lépett fel zavart okozó szereplőként – ez a teljes régióra érvényes –, másrészt a nemzetközi jelenlét egységét megbontva, a döntéseket akadályozva gyengítette annak hatékonyságát. A következő alfejezet erre a szempontra tér ki. Utána pedig az EU-integráció lassulása, az USA- és a NATO-kapcsolatok, valamint a nemzetközi verseny fokozódásának értékelése következik.

A közvetlen nemzetközi jelenlét és felügyelet kihívásai

Bosznia-Hercegovina a daytoni békemegállapodás értelmében mind ez ideig nemzetközi felügyelet alatt állt. A Békevégrehajtó Tanács (*Peace Implementation Council, PIC*) és a Nemzetközi Főképviseelő voltak megbízva azzal, hogy nyomon kövessék a megállapodás civil elemeinek a végrehajtását, illetve a bonni jogosítványokat alkalmazva a Főképviseelő közbe is avatkozhatott, amennyiben a helyi szereplők megsértették a daytoni békemegállapodást, és veszélyeztették az ország egységét és területi integritását.

A Nemzetközi Főképviseelő és Hivatalának a fenntartása visszatérő vitatéma a boszniai belpolitikai és a nemzetközi szereplők között. A 2000-es évek eleji sikereken felbuzdulva idejekorán bejelentették az OHR 2006-ra tervezett bezárását, ami elhibázott lépésnek bizonyult, és a Hivatal megszüntetésére azóta sem került sor.⁴⁰ 2008. február 27-én Brüsszelben a PIC Irányító Bizottsága elfogadta az „5+2 célkitűzéseket”⁴¹, amelyek azokat feltételeket tartalmazzák, amelyek az OHR bezárásához szükségesek. Ezek azóta sem teljesültek maradéktalanul, és a biztonsági és a politikai helyzet rendszeres ingadozása miatt a nyugati államok, illetve elsősorban a bosnyák fél nem támogatja a hivatal megszüntetését, sőt még határozottabb fellépést is szorgalmaznak. A bonni jogosítványok alkalmazásával szemben azonban nagyon sok aggály merült fel a nyugati partnerek részéről is

⁴⁰ Márkus 2010: 6–7.

⁴¹ Az „5+2 célkitűzések” feltételek közé az alábbiak tartoznak:

1. Elfogadható és fenntartható megoldás az állam és más kormányzati szintek közötti vagyonmegosztás kérdésében.
2. A védelmi tulajdon elfogadható és fenntartható megoldása.
3. Brcko helyzetének rendezése.
4. Fiskális fenntarthatóság (egy, az állandó ITA-együttható módszertanról szóló megállapodás és a Nemzeti Költségvetési Tanács létrehozása révén).
5. A jogállamiság megerősítése (amelyet a háborús bűnök elleni nemzeti stratégia elfogadása, a külföldiekéről és a menedékgjogról szóló törvény elfogadása, valamint a nemzeti igazságügyi ágazati reformstratégia elfogadása.

A fenti öt feltételen felül még két másikat is meghatároztak az OHR bezárásához:

- Stabilizációs és Társulási Megállapodás aláírása.
- A PIC irányítótestületének pozitív értékelése a tekintetben, hogy a daytoni megállapodás megfelelően végre van hajtva.

[5+2 Agenda](#) [online], Forrás: OHR hivatalos weboldala, [2022. 08. 02.].

(például hogy az gátolja a politikai felelősségvállalás [„*local ownership*”] erősödését, illetve a demokratikusan megválasztott képviselők rendszeres eltávolítása is kifogásolható), ezért sem tudott határozottan fellépni az OHR az elmúlt 15 évben,⁴² s emiatt volt meglepő az előző Főképviseelő távozása előtti utolsó lépés a genocídium tagadásának kriminalizálása kapcsán.

2021. júliusban Peking és Moszkva egy olyan határozattervezetet nyújtott be az ENSZ Biztonsági Tanácsnak, amely korlátozta volna az OHR jogosítványait és előirányozta volna a Hivatal 2022-es bezárását.⁴³ Ennek fényében nem járultak hozzá Christian Schmidt megválasztásához sem, így elmaradt az új kinevezés BT általi láttamozása. A nyugati partnerek elutasították a tervezetet, a PIC Irányító Bizottsága pedig megválasztotta Schmidtet új Főképviseelőnek, akinek a legitimációját azonban mind Peking, Moszkva, mind a boszniai szerb vezetők is megkérdőjelezik.

Az ENSZ BT tagjaként Oroszország és Kína nemcsak a civil nemzetközi jelenlétre, de a katonai, békefenntartó műveletekre is hatással tud lenni. A boszniai nemzetközi katonai misszió vezetését 2004-ben vette át a NATO-tól az Európai Unió. A misszió létszáma a biztonsági helyzet viszonylagos stabilitása miatt fokozatosan csökkent (a kezdeti 3500-ról 600-ra), és a viszonylag stabil biztonsági helyzetre tekintettel az ENSZ BT évente dönt a misszió mandátumának meghosszabbításáról. Az EUFOR megszüntetését boszniai bosnyák és a nyugati politikusok továbbra is kockázatosnak tartják, ezért annak fenntartása prioritást élvez a számukra.

Az OHR körüli vita az EUFOR-ra vonatkozó döntéshozatalra is hatással volt. 2021-ben például azzal a kikötéssel volt hajlandó Moszkva támogatni a misszió fenntartását, hogy az OHR-re vonatkozó hivatkozásokat eltávolították a szövegből. 2022. márciusban az egyre romló politikai és biztonsági helyzet, valamint az ukrajnai háború negatív hatásai elleni fellépésként meg is növelték a misszió létszámát 500 fővel. Mivel nem destabilizálódott a helyzet Boszniában, Moszkva erre hivatkozva belengette, hogy 2022 novemberében nem fogja támogatni az ENSZ Biztonsági Tanácsában a misszió mandátumának meghosszabbítását. Erre azonban nem került sor, mert a NATO kilátásba helyezte a csapatai visszatérését Boszniába, amelyre már megvolt a szervezet felhatalmazása is.⁴⁴ A vétó belengetését követően, ahogy a NATO-csapatok visszatérését előrevetítette Washington, Milorad Dodik is inkább az EUFOR mandátumának meghosszabbítására ösztönözte Vlagyimir Putyin orosz elnököt.⁴⁵

⁴² Néhány kivétel említhető csak: például 2020-ban Inzko eltávolította a Radovan Karadžić-emléktáblát, amelyet Milorad Dodik állíttatott, és európai uniós szankciókkal fenyegette meg a szerb politikust.

⁴³ *Security Council Turns Down Resolution That Would End Powers of Bosnia and Herzegovina High Representative* [online], 2021. 07. 22. Forrás: United Nations hivatalos oldala [2022. 08. 02.].

⁴⁴ Kurtic, Azem: *UN Extends EU Peacekeeping Force's Mandate in Bosnia*. [online], 2022. 11. 03. Forrás: *Balkan Insight* [2022. 11. 30.].

⁴⁵ *Russia Is Preparing to Veto the EUFOR Mandate and NATO is Preparing the Ground*. [online], 2022. 09. 10. Forrás: *Sarajevo Times* [2022. 10. 20.].

Az európai integrációs folyamat lelassulása, a nemzetközi szereplők közti verseny fokozódása

Bosznia-Hercegovina háború utáni történetében meghatározó szerepet kap az európai integráció. A térségben a vezető szerepet átvevő Európai Unió a teljes Nyugat-Balkán integrációját tűzte zászlajára az Európai Tanács 2003-as szaloniki találkozásán.

Bosznia-Hercegovina esetében a csatlakozási folyamat azonban nem egyszerűen egy állam felkészülési folyamata, hanem egy új (tag)állam felépülése is egyben, amelynek a koncepciójáról megoszlanak a helyi szereplők elképzelései, illetve a nemzetközi szereplők is elvárásokat fogalmaznak meg. Az alapvető reformok irányára vonatkozó, eltérő koncepciók, valamint egy-egy szereplő önös érdeke miatt rendkívül lassan, akadozva hozzák meg a döntéseket. Az európai integráció általában élvezzi a helyi politikai szereplők támogatását, ugyanakkor számos olyan politikailag érzékeny feltételt is összekapcsolt az EU a csatlakozási folyamattal (például választási reform, rendőrség centralizációja), amelyek gúzsba kötik a teljes integrációs folyamatot. Sok esetben az áttörések egy-egy ilyen elvárás ideiglenes felretétele révén valósulhattak meg.⁴⁶

A 2008-ban aláírt Stabilizációs és Társulási Megállapodás csak 2015. júniusban lépett hatályba, miután az EU új megközelítést fogadott el, elhalasztva az EJEK döntésének alkalmazásának követelményét. Az EU-val való kapcsolatos döntéshozatalban egy új koordinációs mechanizmus kidolgozását írták elő. Az STM hatálybalépését követően, 2016. februárban BiH elnökségének horvát vezetője, Dragan Čović benyújtotta az EU-hoz tagsági kérelmét. Az Európai Bizottság 2019. májusban mutatta be a véleményét, egyúttal kijelölt 14 prioritási területet, amelyeken Boszniának eredményeket kell elérnie még a csatlakozási tárgyalások megkezdése előtt.

A lassú reformok kapcsán gyakran érzékelhető az a szemlélet, hogy az ország vezetése csak nemzetközi beavatkozásra képes és hajlandó cselekedni. Pedig az integrációt nem csak belpolitikai tényezők lassítják. A European Stability Initiative elemzése szerint az EU gyakran küldött negatív üzeneteket a boszniai vezetők felé, hogy ne legyenek túlzott ambícióik a csatlakozási folyamat gyorsítását illetően. Pedig számos alkalommal demonstráltak már a boszniai politikai vezetők, hogy képesek megoldást találni problémákra, hogy eredményeket érhessenek el, mint például a vízummentesség elérése előtt.⁴⁷

Ennél azonban van egy általánosabb, az EU bővítéspolitikáját érintő kihívás is. Az Európai Unió a 2004-es nagy bővülés, és még inkább a 2008-as pénzügyi és gazdasági válságot követően elvesztette lelkesedését az újabb bővítések iránt. A csatlakozási folyamat jelentős mértékben technikai jellegű, és hivatalosan az elért eredmények alapján haladhatnak előre a csatlakozni kívánó államok, ez a gyakorlatban azonban már nem feltétlenül van így. A European Stability Initiative tanulmányának összesítése azt mutatja, hogy az egyes nyugat-balkáni országok teljesítménye nem determinálta azt, hogy milyen ütemben haladhattak előre a csatlakozási folyamattal. Ugyanezen tanulmány szerint

⁴⁶ European Stability Initiative: *Abandon Clichés About Bosnia: Push Eu-Related Reforms Instead of Arbitrary Conditions*. [online], Forrás: ESI weboldala [2022. 10. 11].

⁴⁷ European Stability Initiative: *Escaping the First Circle of Hell or the Secret Behind Bosnian Reforms*. ESI Report [online], 2016. 03. 10. Forrás: ESI weboldala [2022. 05. 10.].

Bosznia az Európai Bizottság első, 2019. évi értékelése óta semmilyen előrelépést nem ért el a fejezetekhez kapcsolódó területeken.⁴⁸

Miközben a nyugat-balkáni országok integrációját számos „extra” politikai kritérium és elvárás terheli, az EU egy idő után már nem feltétlenül jutalmazta azok megoldását, ami rendkívül negatív politikai üzenetet hordozott a térség államai és döntéshozói felé. A leglátványosabb példája ennek a Macedón Volt Jugoszláv Köztársaság névváltoztatása körüli vita volt: noha 2005 óta tagjelölt volt, Szkopje a Görögországgal fennálló névvitája miatt nem tudta megkezdeni a csatlakozási tárgyalásait. A tárgyalások megkezdésére azonban a névvitát rendező Preszpa-megállapodás 2018-as aláírása ellenére sem került sor sokáig – először Franciaország, majd Bulgária ellenállása miatt –, ami nemcsak a politikai kockázatot vállaló szociáldemokratáknak volt arcul csapás, de a térség többi vezetőjét is óvatosságra intette.

A lassuló integrációs folyamattal párhuzamosan elkezdtek olyan rendezési javaslatok is megjelenni a térségben, amelyek az EU vezető államai számára elfogadhatatlanok voltak, illetve – noha a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatokat dominálja az EU – egyre érezhetőbbé vált más szereplők (Oroszország, Kína, arab országok, Törökország) befolyása a Nyugat-Balkánon. A határmódosítás kérdése 2018-ben újra napirendre került a Balkánon. 2018. augusztustól Aleksandar Vučić és Hashim Thaçi részéről érkeztek olyan hírek, hogy a megoldás Koszovó és Szerbia vitájára a határ módosítása, vagy egy-egy terület cseréje lehetne. Ez az ötlet komoly negatív kritikát váltott ki az EU-integrációt támogató Németország részéről, és végül hivatalos javaslat nem is került az asztalra. Az albán és koszovói kormányfő is több alkalommal tett utalást az albán egység megteremtésére, az uniós integráció alternatívájaként. 2021-ben meg számos hír jelent meg nem hivatalos javaslatokról, amelyek a határok újrarajzolását javasolták. Közülük is a szlovén médiában megjelent non-paper váltotta ki a legnagyobb visszhangot, mivel az lényegében etnikai alapon történő határmódosításokat javasolt volna, amely révén erősödhetne a stabilitás és az EU-integráció is felgyorsulhatna. Az EU képviselői határozottan visszautasították, hogy hozzájuk bármilyen hasonló dokumentum eljutott volna, vagy egyeztetés tárgyát képezte volna.⁴⁹ A határmódosításra vonatkozó javaslatok minden alkalommal magukban rejtették Bosznia-Hercegovina destabilizációját, mivel tisztán etnikai szempontból homogén területek nincsenek az országban.⁵⁰

Az EU bővítésbarát országai arra figyelmeztettek, hogy az EU a csatlakozási folyamat illetően elhúzódása miatt elvesztheti érdemi befolyását a Nyugat-Balkánon, amely más szereplők számára nyújt teret. Az úgynevezett bővítési fáradtság már nemcsak az EU tagállamaiban, de a csatlakozni kívánó országokban is megjelent, ahol egyre szélesebb kétség alakult ki a társadalomban az EU-csatlakozás megvalósulását illetően.⁵¹ A szerb lakosság

⁴⁸ European Stability Initiative: *The Balkan Turtle Race: A Warning for Ukraine*. ESI Report [online], 2022. 07. 13. Forrás: ESI weboldala [2022. 07. 20.].

⁴⁹ Janša predvodi države EU koje žele „veliku Srbiju” i komadanje BiH, Crne Gore, Sjeverne Makedonije. [online], 2021. 04. 12. Forrás: *Politički.ba* [2022. 05. 10.].

⁵⁰ Ármás Julianna – Németh Ferenc – Orosz Anna: *Non-papers on Border Changes in the Western Balkans: Promise of An Easy Solution or a Hazardous Game?*. [online], 2021. 10. 05. Forrás: KKI weboldala [2022. 04. 10.].

⁵¹ A 2022. évi Balkan Barometer szerint a megkérdezettek 28%-a szerint nem valósul meg az uniós csatlakozása a régió országainak. A kételkedők aránya Bosznia-Hercegovinában és Szerbiában a legmagasabb, 35 és 41%.

körében az EU-val és Nyugattal szembeni általános szkepticizmus, illetve a Moszkva-barát retorika pedig valószínűleg gyengébb támogatást párosít az Európai Unióhoz, ami tovább gyengíti az EU imázsát és a belé vetett bizalmat. A hiteles csatlakozási perspektíva hiánya az EU-tagság ígéretének politikai üzenetértékét is jelentősen aláásta, és a választási kampányokban már közel sem bír akkora mobilizáló erővel. Az EU hitelességére az is negatív hatással volt, hogy a Covid-járvány kirobbanásának kezdetén – rendkívül szerencsétlenül – az EU-tagállamok egy jelentős része inkább szigorított az egészségügyi exportján, amit a régióban sok helyen a térség cserbenhagyásaként kommunikáltak,⁵² noha később az EU nyújtotta a legjelentősebb támogatást a járvány elleni küzdelemhez.⁵³

Az Európai Unió – noha a térség legfontosabb gazdasági partnere és legfőbb pénzügyi támogatója – politikai súlya és befolyása fokozatosan gyengült, és a belső megosztottságát mind Kína, mind Oroszország ki tudta használni. Moszkva elsősorban a meglévő törésvonalakat kihasználva azok fenntartására törekszik, mivel azok lassítják vagy éppen gátolják az euroatlanti integrációt és a reformok megvalósulását, amelyek az ő befolyásolási lehetőségeit szűkítik.⁵⁴ Kína befektetőként az új selyemút kezdeményezése révén jelent meg Bosznia-Hercegovinában. Szerepét leginkább azért éri kritika az EU részéről, mivel üzleti gyakorlatának átláthatatlansága, a környezetvédelmi szempontok háttérbe szorítása, illetve az uniós integráció által támogatott változások aláásása révén gyengíti az EU befolyását, és gyengíti a helyi politikai szereplők lojalitását a reformokhoz és az EU-hoz. Emellett olyan adósságcspadába sodorja a térség országait, amelyek révén aztán szélesebb politikai befolyásra tehet szert.⁵⁵ Moszkva és Peking a Covid-járvány elleni küzdelem tekintetében is pozitívabban jött ki, mint az EU, mivel támogatásukat jelentősebb kormányzati kommunikáció és médiafelhajtás övezte.

Az USA szerepének változásai és a NATO-val való kapcsolat alakulása

Az Amerikai Egyesült Államok – különösen a Clinton vezette demokrata adminisztráció – kiemelt szerepet játszott az 1990-es években a balkáni konfliktusok rendezésében. A daytoni rendszer is elsősorban az amerikai elképzelésre és nyomásra jött létre. A 2000-es évek elején, a balkáni biztonsági helyzet stabilizálódásával és a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem elindulásával párhuzamosan Washington prioritáslistáján hátrébb sorolódott a Balkán. A vezető szerepet az Európai Unió vette át a térségben, amely a csatlakozási perspektíva felkínálása révén igyekezett/igyekszik ösztönzőket biztosítani a térség demokratikus átalakulásához és gazdasági felzárkóztatásához.

Az integrációs folyamat transzformációs erejének gyengülése, valamint a romló belpolitikai helyzet miatt azonban Washington időről időre fellépett a daytoni rendszer védelme érdekében. Noha a 2000-es évek elején Milorad Dodikhoz még nagy reményeket

⁵² Mladineo, Vanja: *Could COVID-19 Poison the EU's Relations with the Western Balkans?*. [online], 2020. 05. 27. Forrás: Friends of Europe [2023. 03. 19.].

⁵³ A témáról részletesebben ld. Németh Ferenc – Orosz Anna: *Western Balkans in the Year of the COVID-19 Pandemic. KKI Policy Brief E-2020/99* [online], [2020. 12. 31.].

⁵⁴ McBride, James: *Russia's Influence in the Balkans*. [2022. 12. 02.], Forrás: Council on Foreign Relations [2023. 03. 22.].

⁵⁵ Shopov, Vladimir: *Decade of Patience: How China Became a Power in the Western Balkans*. [online], 2021. 02. 02. Forrás: European Council on Foreign Relations [2023. 03. 20.].

fűzött az amerikai diplomácia, 2017-től az USA szankciós listájára került a politikus,⁵⁶ akit egyben Moszkva fő szövetségesének is tartanak a Nyugat-Balkánon. Donald Trump elnökké választásakor Dodik abban bízott, hogy a demokrácia terjesztését nem támogató amerikai elnök alatt majd nagyobb mozgástere lesz, de ez a reménye falsnak bizonyult, mert a szankciók továbbra is hatályban maradtak vele szemben. Ugyanakkor az alternatív megoldásokra is nyitott adminisztráció, amely elsősorban gazdasági ösztönzők révén kívánt gyors eredményeket elérni, szembekerült európai partnereivel, és a Nyugat megosztottsága tovább gyengítette annak politikai befolyását. Joe Biden megválasztásától többek között a Nyugat pozíciójának egységét és jobb koordinációt remélt az Európai Unió.⁵⁷ Az európai szövetségeseket azonban a boszniai választási törvény módosítása kapcsán újabb csalódás érte, mivel az USA és az Egyesült Királyság külön utas megoldást választott az uniós partnereivel szemben, támogatva a bonni jogosítványok alkalmazását a választások után közvetlenül, ami ráadásul nem csökkentette érdemben az etnikai megosztottságot sem.

A biztonsági helyzet stabilitása érdekében a nyugati partnerek az európai integráció mellett a NATO-ba való felvételt is ösztönzik, ami egyúttal jelentősen elősegíti a boszniai haderő fejlesztését is. A Partnerség a Békéért Programhoz (*Partnership for Peace*, PfP) 2006-ban csatlakozott még Bosznia, és 2010-ben kapott meghívást a Tagsági Akciótervhez (*Membership Action Plan*, MAP). Miközben az előbbi lépés még a szerbek szempontjából politikailag elfogadható volt (még Szerbia is csatlakozott a PfP-hez), a MAP-hoz való csatlakozás már nem élvezte a szerbek támogatását.⁵⁸ A folyamat el is húzódott, mivel a MAP aktiválásához meghatározott feltételek teljesülése lassan haladt, különösen a védelmi és hadi ingatlanok megosztása. Az első reformprogramját az ország csak 2019-ben mutatta be. A 2018. októberi választások után a MAP fő kormányalakítási vitakérdés volt, mivel Milorad Dodik nem kívánta támogatni.⁵⁹ A NATO-tagság szintén azon kérdések egyike, amely folyamatos törésvonalat képez a belpolitikai szereplők között, és amelynek meghaladása maximum akkor lehetne lehetséges, ha Szerbia – ami szintén valószínűtlen – csatlakozna az Észak-atlanti Szövetséghez. Így a NATO egyszerre járul hozzá a biztonság megteremtéséhez (lásd feljebb az EUFOR helyére való visszatérés példáját), illetve osztja meg a belpolitikai szereplőket.

Bonyolult szomszédság – Szerbia és Horvátország

A daytoni békemegállapodást 1995-ben a horvát és a szerb államfő Franjo Tuđman és Slobodan Milošević is aláírta. Ennek megfelelően Horvátország és Szerbia beleegyezett abba, hogy elfogadja és garantálja Bosznia-Hercegovina területi integritását és határainak

⁵⁶ *Treasury Sanctions Milorad Dodik and Associated Media Platform for Destabilizing and Corrupt Activity*. [online], 2022. 01. 05. Forrás: U.S. Department of the Treasury. [2022. 10. 15.].

⁵⁷ Maksimović, Sandra: *Will Biden Bring Changes to the Western Balkans?* [online], 2021. 02. 15. Forrás: *European Western Balkans* [2022. 10. 30.].

⁵⁸ Kovacevic, Danijel: *Bosnia Serbs Vow to Block NATO Accession Plan*. [online], 2017. 12. 15. Forrás: *Balkan Insight* [2023. 01. 10.].

⁵⁹ Kovacevic, Danijel: *Bosnian PM Appointed, Signalling End to Impasse*. [online], 2019. 11. 19. Forrás: *Balkan Insight* [2022. 12. 20.].

sérthetlenségét, illetve, hogy nem tesz olyan lépéseket, amelyek sértenék a megállapodás céljait. A boszniai horvátokkal és szerbekkel fennálló kapcsolataik miatt Belgrád és Zágráb is speciális szerepet tölt be Bosznia-Hercegovina „nemzetközi” kapcsolataiban. Illetve lényeges megjegyezni már most, hogy nem csak a két anyaország vezetői vannak befolyással a boszniai közösségek politikai döntéseire, hanem gyakran a boszniai horvát, illetve szerb vezetők élnek a kényes helyzetükből adódó előnyökkel, kész helyzet elé állítva az anyaország döntéshozóit.

A korábban említett, 2000-es évek elején megvalósult reformokat elősegítette többek között az is, hogy az említett két szomszédos országban is politikai változások következtek be. Franjo Tuđman halálával és Slobodan Milošević letartóztatásával új korszak nyílt Horvátország és Szerbia esetében is. Horvátországban a Szociáldemokrata Párt került kormányra a 2000-es évek elején, és Zágráb az európai integrációt tűzte ki legfőbb politikai célként. A 2003-ban visszatérő HDZ már nem kérdőjelezte meg ezt a célt, és noha politikájában továbbra is erőteljesen megjelent a boszniai horvátokkal való viszony, a kilencvenes évekhez képest jóval mérsékeltebb formában, illetve a Hági Nemzetközi Törvényszékkel való együttműködésre is hajlandó volt annak érdekében, hogy Horvátország csatlakozhasson az Európai Unióhoz.⁶⁰ Erre 2013-ban került sor, ezzel Horvátországnak – tekintettel arra, hogy valamennyi tagállam támogatása szükséges a Tanácsban a bővítéssel kapcsolatos döntéseknél – megnőtt a politikai szerepe Bosznia-Hercegovina uniós integrációjának támogatásában. A 2016 óta ismét kormányzó HDZ-ben rendszeresen összecsapnak a mérsékeltebb és a szélsősebb szárny képviselői, de a hatalom megtartására az előbbi képviselő Andrej Plenković volt képes. A horvát választásokon a bosznia-hercegovinai horvátok is szavazhatnak, és döntő többségük a HDZ támogatója, ami szintén hatással van a jobboldali kormány politikájára.

Zágráb szerepe emiatt gyakran ellentmondásos: miközben igyekszik ösztönözni az Európai Unió nyugat-balkáni irányú bővítését, közben lobbizik azért, hogy a boszniai választási törvényt a boszniai horvátok (és a HDZ BiH) igényei szerint módosítsák, ami azonban ellentétes az uniós vezető országok (Németország, Franciaország) törekvésével, hogy gyengítsék az etnikai megosztottságot az országban. Másrészt Plenković miniszterelnök, megőrzendő Németország támogatását, igyekszik megtartani a jobbközép státuszát. A 2018-as választásokat követően Zágráb valamennyi európai uniós fórumot (Tanács, Európai Parlament stb.) igyekezett kihasználni, hogy elvárásainak megfelelően módosítsák a bosznia-hercegovinai választási törvényt.⁶¹ Schmidt 2022-es javaslatait Plenković is támogatta, és igyekezett meggyőzni Dragan Čovićot is annak elfogadásáról. A főképviselő döntését Zágráb saját sikereként értékelte.⁶²

Szerbia helyzete még Horvátországnál is összetettebb: egyrészt maga is még csak uniós tagjelölt státusszal bír, és a Bosznia-Hercegovinát érintő politikája hatással van

⁶⁰ Horvátország csatlakozási folyamatának részleteiről ld. Lőrinczné Bencze Edit (2015): *Horvátország a függetlenség kikiáltásától az uniós csatlakozásig*. Aposztróf.

⁶¹ Makszimov, Vlad: *Bosnia's Election Law Unexpectedly on the Table at European Leaders' Meeting*. [online], 2022. 03. 25. Forrás: *Euractiv* [2023. 01. 11.].

⁶² *Schmidt's Decision a Success of Croatian Government*. [online], 2022. 10. 03. Forrás: Horvátország Kül- és Európaügyi Minisztériumának honlapja [2022. 10. 10.].

a saját európai integrációjára, illetve fordítva, másrészt a volt autonóm tartományának, Koszovónak a rendezetlen státusza és az annak rendezését célzó Belgrád–Pristina-dialógus fejleményei sem függetlenek a Boszniát érintő retorikától. A 2000-es évek elején Szerbiának a legfőbb célja a nemzetközi izoláció felszámolása és a gazdaság rendbetétele volt. Mindez csak nemzetközi támogatással volt megvalósítható, ami miatt sokszor kényszerült politikai engedményekre (például háborús bűnösök átadása, az ICTY-jal való együttműködésre).⁶³ 2008-at követő években az uniós integráció jelentős politikai motivációt jelentett Belgrád számára, hogy bizonyos nehéz kérdések rendezése (egyes, kiemelt háborús bűnösök kiadása, srebrenicai népiptás, Belgrád és Pristina viszonyának normalizálása) irányában nyisson. Ezt részben az tette lehetővé, hogy a politikai pártok körében is jelentős irányváltások történtek: egyrészt a Szerb Szocialista Párt (*Socijalistička partija Srbije*, SPS, Milošević korábbi pártja) is zászlójára tűzte az uniós integrációt, míg a Szerb Radikális Párton (*Srpska radikalna stranka*, SRS) belül szakadás történt ugyanezen irányváltás okán, így jött létre a Szerb Haladó Párt (*Srpska Napredna Stranka*, SNS).

Szerbia 2008-ban adta ki Radovan Karadžićot, aki a háború alatt a Boszniai Szerb Köztársaság politikai vezetője volt, és az egyik legkeresettebb szerb háborús bűnös. Ezt követően 2010-ben egy deklarációt fogadott el a szerb parlament a srebrenicai mészárlásról, ami ugyan nem hozott nagy változást a politikai felfogásban, mégis minimális elmozdulást jelentett a háborús múlttal való szembenézésben. A nyilatkozatban – ami eredetileg parlamenti határozat lett volna –, noha elismerik a háború során, a szerbek által elkövetett erőszakot, és bocsánatot is kérnek érte, a szöveg nem használja a genocídium kifejezést, illetve szintén igényt fogalmaz meg a többi népcsoporttal szemben, hogy azok is ismerjék el a szerbek ellen elkövetett bűnöket. Az ily módon „felhígított” nyilatkozatot Szerbiában elég hamar el is felejtette a szerb média, s helyette továbbra is a genocídiumot megkérdőjelező kommunikációt folytatott.⁶⁴ A nyilatkozatot alapvetően pozitívan fogadta a nemzetközi közösség. A bosnyák közösség azonban közel sem volt elégedett az eredménnyel, míg a szerbek még ezt is soknak találták. 2010-ben, az akkori szerb elnök Boris Tadić részt vett a srebrenicai mészárlás áldozatainak tiszteletére tartott megemlékezésen, de az elnök politikai gesztusát nem követte a szélesebb, szerb politikai közösség. 2011 májusában a boszniai szerb hadsereg vezetőjét, Ratko Mladićot is kiadta Szerbia Hágának.

Noha Miloševićet eltávolították a hatalomból, és több, kisebb előrelépés is történt, a nacionalista retorika nem tűnt el a szerb politikából, a szerb háborús bűnökkel való szembenézés, a megbékélés ügye mind a mai napig érzékeny terület maradt. 2012-től ráadásul az SPS és az SNS váltak a kormányzó pártokká, amelyek lépéseit politikai előéletük miatt sok kétely övezi. A bűnökkel való szembesítést és a megbékélést leginkább a jövőre fókuszáló politikával próbálta kiváltani a belgrádi vezetés. Ez volt a kezdeti években a stratégiája a miniszterelnökként, majd államfökként regnáló Aleksandar Vučićnak. Radikális politikai előlétele (1993-tól az SRS parlamenti képviselője volt, majd 1998 és

⁶³ Orosz Anna: *Szerbia külpolitikája a koszovói háború lezárulásától a tartomány függetlenedéséig*. [online], 2008. 12. 07. Forrás: *Grotius* [2022. 10. 11.].

⁶⁴ Obradovic-Wochnik, Jelena: *Serbia's Srebrenica Declaration: A Small Step, but in the Right Direction*. [online], 2010. 08. 30. Forrás: European Union Institute for Security Studies [2022. 07. 15.].

2000 között hírközlési miniszter) miatt sokan megkérdőjelezték gesztusait (például ő is részt vett a srebrenicai megemlékezésen 2015-ben, Albániával való kapcsolatépítés, Belgrád–Pristina-dialógus egyes eredményei). 2015 augusztusa óta azonban fokozatosan erősödő nacionalista retorika vette át a helyét Vučić politikájában, hangsúlyozva, hogy megvédik a szerbeket. Ennek háttérében részben az európai integráció már említett lelassulása, illetve a Belgrád–Pristina-dialógusban kialakult patthelyzet állt.

Koszovó függetlenségének kikiáltása, illetve a Szerbia és Koszovó közti kapcsolatok normalizációjának folyamata jelentős hatással van a boszniai szerbek függetlenedési törekvéseire. A koszovói albánok függetlenedésére hivatkozva követelnek maguknak önálló államot a boszniai szerbek is. Nem véletlen, hogy Koszovó státuszának rendezésének mikéntjét a nemzetközi közösség regionális kontextusban kezeli, és jelentős részük óva int a határmódosítástól.

Összegzés és kitekintés

A daytoni békemegállapodás elmaradhatatlan érdeme a háború lezárása, ugyanakkor a létrehozott konszociális rendszer a jelenlegi boszniai politikai és nemzetközi környezetben nem képes arra, hogy az etnikai szemléletet meghaladó liberális demokráciává alakuljon. Egyrészt nincs politikai akarat egy közös nemzeti identitás létrehozására, illetve a három államalkotó nemzetből kettő is – a horvát és a szerb – elsősorban a szomszédos anyaországgal és annak nemzetével azonosul. A feszültséget fokozza, hogy számos boszniai szerb nemzeti identitáselem (mint például a január 9.-i RS napja) a háborúhoz kötődnek, és ezáltal sértik a másik két, de különösen a bosnyák államalkotó nemzetet. A nacionalista retorikának további táptalajt ad az a körülmény is, hogy a meghatározó horvát és szerb párt (a HDZ BiH és az SNSD) is pozíciójának megerősítéséért küzd.

Az etnikai alapon szerveződő pártok között, noha van csatározás, bizonyos kérdésekben egységes „etnikai” szintű álláspontokat (genocídium el nem ismerése, entitások jogköreinek megőrzése, NATO-tagság elutasítása stb.) találunk, amelyek gátat szabnak a centralizációs törekvéseknek, illetve egyes, leginkább a Nyugathoz és az európai integrációhoz köthető reformoknak. Ezek erőltetését pedig azonnal az adott nemzettel (jellemzően szerb és horvát) szembeni fellépésként állítják be a helyi politikai vezetők, amelyre válaszul az ország destabilizációjával fenyegetnek, vagy annak fokozott gyengítésére tesznek kísérletet.

A háború emléke miatt Bosznia-Hercegovina destabilizációjának veszélyét komoly kockázatként kezeli az Európai Unió. Ezzel különösen Oroszország él vissza, amely Bosznia-Hercegovinát és a Nyugat-Balkánt külpolitikai eszközként használja fel, hogy más területeken gyengítse a Nyugat fellépését, és lassítsa a számára kockázatos reformok és integráció előrehaladását, különösen a NATO terjeszkedését. Az erősödő Kelet–Nyugat konfrontációt a helyi politikai szereplők is igyekeznek kihasználni, hogy politikai és gazdasági hasznot húzhasanak belőle.

Ugyanakkor az ukrajnai háború – a kezdeti időszakot leszámítva – óvatosságra intette a boszniai szerb vezetőket, amelyek az állami intézményekből való kivonulást egyelőre elhalasztották, és mindeközben az EU is tagjelölti státuszt adott Bosznia-Hercegovinának.

Ez a lépés előreláthatólag nem hoz nagy változást az EU és a balkáni ország kapcsolataiban, de valamelyest erősítheti az EU megcsondult hitelességét és befolyását. A NATO-val való kapcsolat fejlődése éppen az ukrajnai válság idején demonstrálta, hogy az integráció elősegíti a stabilitás és a biztonság fenntartását és a nyugati befolyás érvényesítését a balkáni országban.

Bosznia-Hercegovinában így a multietnikus liberális demokrácia megteremtése távoli vízió marad, amellyel szemben rövid távon mindenképp az etnonacionalista elv látszik érvényesülni. A szerb és a horvát vezetők e mentén tudják érvényesíteni akaratukat, viszont a helyzet végletes eszkalációja, fegyveres konfliktus előidézése számukra is elkerülendő végkifejlet.

IRODALOMJEGYZÉK

- Ármás Julianna – Németh Ferenc – Orosz Anna: *Non-papers on Border Changes in the Western Balkans: Promise of an Easy Solution or a Hazardous Game?*. [online], 2021. 10. 05. Forrás: KKI weboldala [2022. 04. 10.]
Online: <https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2021.43>
- Bezar, Aleksandar: *Bosnian Serb Entity Assembly in Favour of Withdrawing From Central Institutions in Bosnia*. [online], 2021. 12. 11. Forrás: *Euronews* [2022. 10. 10.]
- Bideleux, Robert – Jeffries, Ian (2007): *The Balkans: a Post-Communist History*. New York: Routledge. Online: <https://doi.org/10.4324/9780203969113>
- Bosnian Serb Leader Says Secession Plan Delayed By War In Ukraine. [online], 2022. 06. 06. Forrás: *RFE/RL*. 2022. 10. 30.
- Bosnian Serb Parties Boycott State Institutions Over Ban On Genocide Denial. [online], 2021. 07. 27. Forrás: *Radio Free Europe – Radio Liberty* (RFE/RL) [2022. 09. 29.]
- Dzaferovic, Nejra: *Bosnian Streets and Squares Named After War Criminals*. [online], 2020. 05. 19. Forrás: *Balkans Insight* [2022. 09. 10.]
- Case Information Sheet: Radovan Karadžić*. [online], Forrás: UN ICTY. [2022. 07. 30.]
- Case Information Sheet: Ratko Mladić*. [online], Forrás: UN ICTY [2022. 07. 30.]
- European Commission: *Bosnia and Herzegovina 2021 Report, 2021 Communication on EU Enlargement Policy*. Brussels, [online], 2021. 10. 19. Forrás: European Commission [2022. 06. 10.]
- European Stability Initiative: *Abandon Clichés About Bosnia: Push Eu-Related Reforms Instead of Arbitrary Conditions*. [online], Forrás: ESI weboldala [2022. 10. 11.]
- European Stability Initiative: *Escaping the First Circle of Hell or The Secret Behind Bosnian Reforms*. ESI Report [online], 2016. 03. 10. Forrás: ESI weboldala [2022. 05. 10.]
- European Stability Initiative: *The Balkan Turtle Race: A warning for Ukraine*. ESI Report [online], 2022. 07. 13. Forrás: ESI weboldala [2022. 07. 20.]
- Horváth László (2019): *Választások Bosznia-Hercegovinában – újabb elvesztegetett négy év előtt állunk?* *Parlamentari Szemle*, 2019/1, 73–106.
- HR's Decision on Enacting the Law on Amendment to the Criminal Code of Bosnia and Herzegovina*. [online], 2021. 07. 23. Forrás: OHR hivatalos oldala [2022. 09. 29.]
- International Crisis Group: *Bosnia: State Institutions under Attack*. [online], 2011. 05. 06. Forrás: International Crisis Group [2022. 06. 05.]
- Janša predvodi države EU koje žele „veliku Srbiju” i komadanje BiH, Crne Gore, Sjeverne Makedonije*. [online], 2021. 04. 12. Forrás: *Politički.ba* [2022. 05. 10.]
- Jukic, Elvira M.: *UK, Germany Launch Joint Initiative on Bosnia*. [online], 2014. 11. 05. Forrás: *Balkan Insight*, [2022. 08. 29.]

- Karčić, Hikmet: Islamophobia in Bosnia and Herzegovina. National Report 2018. In Bayrakli, Enes – Hafez, Farid (szerk.): *European Islamophobia Report 2018*. [online] 167–187.
- Kemenczky Ágnes (2019): Bosznia-Hercegovina politikai rendszere. In Koller Boglárka – Ördögh Tibor (szerk.): *Délkelet-Európa politikai rendszerei (1990-2017)*. Budapest: Dialóg Campus, 69–92.
- Kilátás a hegyről 2021/14: *Mi újság Bosznia-Hercegovinában? II. Új Főképvisező, régi problémák*. kki.hu, 2021.
- Kovacevic, Danijel: [Bosnian PM Appointed, Signalling End to Impasse](#). [online], 2019. 11. 19. Forrás: *Balkan Insight* [2022. 12. 20.]
- Kovacevic, Danijel: [Bosnia Serbs Vow to Block NATO Accession Plan](#). [online], 2017. 12. 15. Forrás: *Balkan Insight* [2023. 01. 10.]
- Kovacevic, Danijel: [Protests Over Youth's Death Rattle Bosnian Serb Entity](#). [online], 2018. 04. 27. Forrás: *Balkan Insight*, [2022. 09. 20.]
- Kőbányai Dénes: [Can the Republika Srpska Become Independent?](#). [online], 2021. 02. 20. Forrás: Biztonságpolitika.hu [2022. 11. 30.]
- Kurtic, Azem: [High Representative Gives Bosnia Leaders Ultimatum to Change Election Law](#). [online], 2022. 07. 27. Forrás: *Balkan Insight* [2022. 10. 06.]
- Kurtic, Azem: [UN Extends EU Peacekeeping Force's Mandate in Bosnia](#). [online], 2022. 11. 03. Forrás: *Balkan Insight* [2022. 11. 30.]
- Kurtic, Azem: [What Exact Changes Has the OHR Imposed on Bosnia?](#). [online], 2022. 10. 06. Forrás: *Balkan Insight* [2022. 10. 08.]
- Lőrinczné Bencze Edit (2015): *Horvátország a függetlenség kikiáltásától az uniós csatlakozásig*. Aposztróf.
- Márkus László: [Bosznia-Hercegovina: tizenöt évvel Dayton után](#). [online], 2010. 11. 03. Forrás: *Nemzet és biztonság*. [2022. 05. 10.]
- Maksimović, Sandra: [Will Biden Bring Changes to the Western Balkans?](#) [online], 2021. 02. 15. Forrás: *European Western Balkans* [2022. 10. 30.]
- Maksimov, Vlad: [Bosnia's Election Law Unexpectedly on the Table at European Leaders' Meeting](#). [online], 2022. 03. 25. Forrás: *Euractiv* [2023. 01. 11.]
- McBride, James: [Russia's Influence in the Balkans](#). [2022. 12. 02.] Forrás: Council on Foreign Relations [2023. 03. 22.]
- Mladineo, Vanja: [Could COVID-19 Poison the EU's Relations With the Western Balkans?](#). [online], 2020. 05. 27. Forrás: Friends of Europe [2023. 03. 19.]
- Németh Ferenc – Orosz Anna: [Western Balkans in the Year of the COVID-19 Pandemic](#). *KKI Policy Brief E-2020/99* [online], [2020. 12. 31.]
- Obradovic-Wochnik, Jelena: [Serbia's Srebrenica Declaration: A Small Step, but in the Right Direction](#). [online], 2010. 08. 30. Forrás: European Union Institute for Security Studies [2022. 07. 15.]
- [Online hearing of HR Christian Schmidt by the Foreign Affairs Committee of the British Parliament](#). [online], 2023. 01. 30. Forrás: parliamentlive.tv [2023. 01. 30.]
- Orosz Anna: [Szerbia külpolitikája a koszovói háború lezárulásától a tartomány függetlenedéséig](#). [online], 2008. 12. 07. Forrás: *Grotius* [2022. 10. 11.]
- [Russia Is Preparing to Veto the EUFOR Mandate and NATO is Preparing the Ground](#). [online], 2022. 09. 10. Forrás: *Sarajevo Times* [2022. 10. 20.]
- [Schmidt's Decision a Success of Croatian Government](#). [online], 2022. 10. 03. Forrás: Horvátország Kül- és Európaügyi Minisztériumának honlapja [2022. 10. 10.]
- [Security Council Turns Down Resolution That Would End Powers of Bosnia and Herzegovina High Representative](#) [online], 2021. 07. 22. Forrás: United Nations hivatalos oldala [2022. 08. 02.]
- Shopov, Vladimir: [Decade of Patience: How China Became a Power in the Western Balkans](#). [online], 2021. 02. 02. Forrás: European Council on Foreign Relations [2023. 03. 20.]
- [Statement of the United States on the High Representative's use of Bonn Powers](#). [online], 2022. 10. 02. Forrás: U.S. Embassy in Bosnia and Herzegovina [2022. 12. 10.]
- Stojanović, Nenad (2020): [Democracy, Ethnoicracy and Consociational Democracy](#). [online], International Political Science Review, 41(1), 30–43. Online: <https://doi.org/10.1177/0192512119881730>

- Treasury Sanctions Milorad Dodik and Associated Media Platform for Destabilizing and Corrupt Activity.* [online], 2022. 01. 05. Forrás: U.S. Department of the Treasury. [2022. 10. 15.]
- Vladislavjevic, Anja: *Komsic Victory in Bosnia Draws Criticism in Croatia.* [online], 2018. 10. 10. Forrás: *Balkan Insight* [2022. 06. 10.]
- Weber, Bodo – Bassuener, Kurt: *US Reinvests in Ethnic Oligarchy in Bosnia, Abandoning Support for Integration.* [online], 2022. 10. 05. Forrás: *Just Security* [2022. 12. 10.]
- [5+2 Agenda](#) Forrás: OHR hivatalos weboldala, [2022. 08. 02.]